

SUDSKA PRAKSA

Sanja Jovanović Karajić*

Procesna povreda čl. 3.¹ Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje u tekstu: Konvencija) – pravo na učinkovitu istragu.

U predmetu *J. I. protiv Hrvatske* Europski sud za ljudska prava (dalje u tekstu: ESLJP, Sud) donio je presudu u kojoj je utvrdio procesnu povreda čl. 3. Konvencije jer hrvatske vlasti nisu provele učinkovitu istragu tvrđnji posebno ranjive žrtve silovanja o ozbiljnoj prijetnji smrću od strane počinitelja tijekom odobrene pogodnosti izlaska iz zatvora.

ESLJP, *J. I. protiv Hrvatske*, br. 35898/16, 8. rujna 2022.²

Činjenično stanje predmeta

Otac podnositeljice zahtjeva B. S. osuđen je 2009. godine na kaznu zatvora u trajanju od osam godina zbog produljenih kaznenih djela silovanja i rodo-skrvuća počinjenih na štetu J. I. Zbog trauma iz tih događaja J. I. (mlada žena romskog podrijetla) bila je podvrgnuta sveobuhvatnom psihološkom liječenju te je promijenila ime, frizuru i izgled. Tijekom izdržavanja kazne zatvora za B. S. je odobrena pogodnost izlaska iz zatvora u mjesto uobičajenog boravišta. J. I. je od svojih srodnika saznala da mu je odobren izlazak, da je traži i da je prijetio da će je ubiti (§§ 5.–8.). Zbog prijetnji smrću J. I. je tri puta kontaktirala policiju.

Prvi put, 11. kolovoza 2015., nazvala je policiju i rekla da je njezin silovatelj B. S. pobjegao iz zatvora i prijeti joj preko njezinih srodnika. Policija je sa zatvorskim vlastima provjerila je li B. S. pobjegao te je utvrdila da B. S. nije pobjegao, već je iskoristio pogodnost privremenog izlaska. Policija je J. I. obavijestila o utvrđenim činjenicama te ju je uputila da se obrati najbližoj

* Sanja Jovanović Karajić, zamjenica općinskog državnog odvjetnika u Općinskom kaznenom državnom odvjetništvu u Zagrebu; Sanja.JovanovicKarajic@okdozg.dorh.hr; ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0004-0707-3103>

¹ Čl. 3. Konvencije glasi: “Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni.”

² Cit. presuda postala je konačna 30. siječnja 2023.

policijskoj postaji u slučaju da B. S. pokuša osobno s njom stupiti u kontakt. Prema navodima J. I., pitala je policijskog službenika treba li prijetnje prijaviti u policijskoj postaji, na što joj je rečeno da “nema smisla podnositi prijavu jer se ništa zapravo nije dogodilo” (§§ 9.–10.).

Drugi put J. I. je 3. rujna 2015. nazvala policiju iz trgovine u koju je utrčala nakon što je vidjela B. S. kako stoji na autobusnom kolodvoru. Dvanaest minuta poslije stigla su dva muška policijska službenika, kojima je J. I. rekla da se B. S. nalazi vani, da joj je preko njezinih srodnika prijetio da će je ubiti i da je previše uplašena da izađe iz trgovine. Policijski su službenici zatim razgovarali s B. S., koji je rekao da nije vidio J. I. niti joj je prijetio. Policijski su službenici nakon toga prepratili i B. S. i J. I. do njihovih autobusa, pri čemu su osigurali da između njih ne dođe do kontakta. Na upit J. I. treba li prijetnje prijaviti nadležnoj policijskoj postaji policijski su službenici odgovorili da ne treba jer ih je upravo prijavila (§§ 12.–13.).

Treći kontakt s policijom J. I. je ostvarila tako što je 22. rujna 2015. Službi za unutarnju kontrolu MUP-a podnijela pritužbu na postupanje policijskih službenika 11. kolovoza i 3. rujna 2015. navodeći da je njihovo postupanje bilo nezakonito te je tražila da se njezina prijava o ozbiljnim prijetnjama B. S. dostavi nadležnom državnom odvjetništvu na daljnje postupanje. Međutim, njezina prijava o prijetnjama B. S. nije dostavljena državnom odvjetništvu. Dana 23. listopada 2015. policijska jedinica za unutarnju kontrolu odgovorila je J. I. da nije bilo propusta u radu policijskih službenika (§§ 19.–21.).

J. I. je zatim podnijela ustavnu tužbu Ustavnom sudu RH, u kojoj je prigovorila propustu domaćih vlasti da je zaštite od zastrašivanja i ponovljene viktimizacije od strane B. S. te njihovu propustu da provedu učinkovitu istragu ozbiljnih prijetnji njezinu životu. Ustavni sud proglasio je ustavnu tužbu nedopuštenom uz obrazloženje da odgovor policijske jedinice za unutarnju kontrolu nije odluka koja podliježe ocjeni ustavnosti na temelju čl. 62. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu (§§ 23.–24.).

B. S. je 29. travnja 2016. uvjetno pušten s izdržavanja kazne zatvora. Istog datuma policija je protiv njega donijela rješenje o protjerivanju jer je stranac i nema reguliran status u Hrvatskoj. Prepraćen je do granice, odakle je otišao u Bosnu i Hercegovinu, gdje je u međuvremenu preminuo (§§ 25.–26.).

Nakon što je Vlada primila obavijest o ovom zahtjevu, 2018. godine nadležno državno odvjetništvo formiralo je spis u svrhu provođenja izvida i utvrđivanja je li bilo propusta u postupanju policije u odnosu na zaprimanje kaznenih prijava J. I. protiv B. S. (§ 27.).

Iz obrazloženja presude

Pozivajući se na čl. 3. i 8. Konvencije, J. I. je u svojem zahtjevu prigovorila propustu domaćih vlasti da je zaštite od zastrašivanja i ponovljene viktimizacije i njihovu propustu da učinkovito odgovore na ozbiljne prijetnje B. S. njezinu životu. Sud je prigovore ispitao na temelju čl. 3. Konvencije (§§ 48.–49.).

Sud je ponovio da je *obveza provođenja učinkovite istrage o svim činovima nasilja u obitelji* bitan element pozitivne obveze države na temelju čl. 3. Da bi bila učinkovita, takva *istraga* mora biti *brza i temeljita*. Prilikom postupanja u slučajevima nasilja u obitelji potrebna je posebna *revnost*. Istraga mora biti učinkovita u praksi, a to podrazumijeva brzo ispitivanje predmeta bez nepotrebnih odgađanja. Domaća pravosudna tijela ni u kojem slučaju ne smiju biti spremna dopustiti da nanesena tjelesna ili psihološka patnja prođe nekažnjeno (§ 84.).

Prilikom utvrđivanja je li J. I. bila podvrgnuta postupanju protivnom čl. 3. Konvencije Sud primjenjuje opće načelo da zlostavljanje, kako bi spadalo u područje primjene čl. 3., mora doseći *minimalni stupanj težine*. Ocjena toga je li taj minimalni stupanj dosegnut ovisi o brojnim čimbenicima, koji uključuju narav i kontekst postupanja, njegovo trajanje, tjelesne i duševne posljedice, ali i spol žrtve te odnos između žrtve i počinitelja zlostavljanja. Čak i u izostanku stvarne tjelesne ozljede ili intenzivne tjelesne ili duševne patnje postupanje kojim se ponižava ili omalovažava pojedinac, pri čemu se ne poštuje ili se umanjuje njegovo ljudsko dostojanstvo, ili se pobuđuje osjećaj straha, tjeskobe ili manje vrijednosti, koji bi mogao slomiti moralni i tjelesni otpor pojedinca, može se smatrati ponižavajućim i također podliježe zabrani utvrđenoj u čl. 3. Treba istaknuti i da može biti dovoljno da se žrtva osjeća poniženo, čak i ako drugi ne smatraju da je to slučaj (§ 85.).

Sud je primijetio da je J. I. *vrlo traumatizirana mlada žena romskog podrijetla*, koja je bila žrtva užasnog seksualnog zlostavljanja *od strane oca* u vrlo ranoj dobi (§ 86.).

Sud je potvrdio da su prijetnje oblik psihološkog nasilja i da ranjiva žrtva može osjećati strah bez obzira na objektivnu prirodu takva zastrašujućeg ponašanja.³ U ovom predmetu J. I. je tvrdila da se bojala daljnjeg zlostavljanja i odmazde B. S., što je proizlazilo iz neizravne prijetnje njezinu životu (§ 88.). S obzirom na prethodnu tjelesnu bol i prekomjernu psihološku traumu koje je doživjela, Sud ne sumnja da je strah podnositeljice zahtjeva bio i stvaran i intenzivan. Zajedno s tjeskobom i osjećajem nemoći koje je ona imala u danim okolnostima, gore navedeno predstavljalo je, prema mišljenju Suda, *nečovječno postupanje u smislu čl. 3. Konvencije* (§ 89.).

³ V. *Volodina protiv Rusije*, br. 41261/17, 9. srpnja 2019., § 98.

Prilikom utvrđivanja jesu li domaće vlasti ispunile svoje obveze na temelju čl. 3. Sud je ispitao primjerenost zaštite tjelesnog i psihološkog integriteta J. I. nakon navodnih prijetnji koje je primila od B. S. tijekom njegova privremenog izlaska iz zatvora. S tim u vezi Sud je primijetio da se J. I. obratila policiji u tri odvojena navrata obavještavajući policiju o ozbiljnoj prijetnji. S obzirom na okolnosti ovog predmeta i imajući na umu da zabrana zlostavljanja na temelju čl. 3. Konvencije obuhvaća sve oblike nasilja u obitelji, uključujući i prijetnje smrću, i da svaki takav čin aktivira obvezu provođenja istrage Sud je zaključio da su vlasti imale dužnost istražiti tvrdnje o ozbiljnoj prijetnji životu podnositeljice (§ 91.).

Sud je primijetio da prema hrvatskom pravu nije potreban nikakav poseban obrazac za kaznenu prijavu: može se podnijeti usmeno ili u pisanom obliku. Također, policija je dužna provesti kaznene izvide kad god sazna za tvrdnje da je možda počinjeno kazneno djelo koje se progoni po službenoj dužnosti. Budući da ozbiljna prijetnja člana obitelji predstavlja kazneno djelo koje se progoni po službenoj dužnosti, *policija* je barem u tom trenutku trebala *pokrenuti kaznene izvide* o tvrdnjama podnositeljice, osobito *obavljanjem razgovora s njezinim srodnicima*. Nadalje, policija je bila dužna *obavijestiti nadležno državno odvjetništvo* o rezultatima svojih izvida o tom pitanju (§§ 94.–95.).

Sud je ocijenio da navedeni propust policije da prepozna ozbiljnost podnositeljčinih tvrdnji nije bio samo očito u suprotnosti s domaćim zakonom već je zasigurno i podnositeljicu izložio stalnom strahu te je zbog njega dulje vrijeme živjela u neizvjesnosti. U predmetu kao što je ovaj, u kojem su vlasti bile svjesne posebne ranjivosti J. I. zbog njezina spola, etničkog podrijetla i trauma iz prošlosti, Sud smatra da su na njezine kaznene prijave trebale reagirati brzo i učinkovito kako bi je zaštitile od ostvarivanja te prijetnje, kao i od zastrašivanja, odmazde i ponovljene viktimizacije (§ 97.).

Prema mišljenju Suda vlasti nikada nisu ozbiljno pokušale sveobuhvatno sagledati podnositeljčin predmet u cjelini, uključujući i obiteljsko nasilje kojemu je prethodno bila izložena, što je potrebno u ovoj vrsti predmeta (§ 99.). Prethodno navedena razmatranja Sudu su bila dostatna da zaključi da hrvatske vlasti nisu provele učinkovitu istragu tvrdnji posebno ranjive žrtve silovanja o ozbiljnoj prijetnji njezinu životu, što je u suprotnosti s čl. 3. Konvencije (§ 100.).

Sud je smatrao da je ispitao glavno pravno pitanje otvoreno u ovom zahtjevu, pa je zaključio da je preostali prigovor podnositeljice zahtjeva na temelju čl. 3. o propustu vlasti da je zaštite od ponovljene viktimizacije i zastrašivanja dopušten, ali da nije potrebno donijeti posebnu odluku o njemu (§ 101.).

Iako je podnositeljica zahtjeva prigovorila da su domaće vlasti, zbog njezina romskog podrijetla, zauzele omalovažavajući stav prema njezinim tvrdnjama o prijetnjama koje joj je uputio B. S., što je u suprotnosti s čl. 14. Konvencije, Sud je istaknuo da je pri ispitivanju podnositeljčinih prigovora na temelju čl. 3. već uzeo u obzir posebnu ranjivost J. I. kao Romkinje i žrtve teških kaznenih

djela protiv spolne slobode. Stoga je smatrao da predmet nije potrebno ispitati posebno na temelju čl. 14. Konvencije (§§ 102., 108.).

Djelomično suprotstavljeno mišljenje suca Derenčinovića

U svojem mišljenju sudac Derenčinović izrazio je slaganje s odlukom većine da se u ovome predmetu utvrdi povreda čl. 3. Konvencije zbog propusta vlasti da provedu učinkovitu istragu o tvrdnjama žrtve (§ 1.). Međutim, smatra da je pristup većine preuzak navodeći da je većina, usredotočivši se isključivo na neprovođenje učinkovite kaznene istrage i zanemariivši kontekst dugotrajne i ponovljene viktimizacije podnositeljice zahtjeva od strane njezina oca, propustila priliku odlučiti o prigovorima o propustu vlasti da poduzmu odgovarajuće mjere za zaštitu žrtve. Istaknuo je da pozitivne obveze države u borbi protiv nasilja u obitelji nisu ograničene na učinkovitu istragu, budući da one uključuju i obvezu zaštite žrtava nasilja u obitelji, a to se osobito odnosi na slučajeve ponovljene viktimizacije kao što je ovaj (§ 2.). Čvrsto je uvjerenje suca Derenčinovića da je propust da se zaštitu podnositeljicu bio jednako važan kao i neprovođenje učinkovite istrage. Stoga smatra da su pozitivne obveze u ovom predmetu prekršene ne samo zbog neprovođenja učinkovite istrage već i zbog propusta da se zaštitu žrtvu teških kaznenih djela nasilja u obitelji (§ 3.).

Smatra da činjenica da je podnositeljica zahtjeva bila ranjiva žrtva koja je promijenila svoje ime, boravište i fizički izgled nakon što ju je otac silovao i zlostavljao i kojoj je on ponovno prijetio tijekom privremenog izlaska iz zatvora bez ikakve sumnje dovodi do pozitivne obveze u pogledu zaštite žrtve (§ 5.).

Pritom se pozvao na jasne standarde utvrđene u sudskoj praksi Suda – kako bi se aktivirala pozitivna obveza na temelju čl. 3. Konvencije, „potrebno je utvrditi da su vlasti u dano vrijeme znale ili su morale znati za postojanje stvarnog i neposrednog rizika od zlostavljanja identificiranog pojedinca zbog kriminalnih radnji treće strane i da nisu poduzele mjere u okviru svojih ovlasti za koje se, prema razumnoj prosudbi, moglo očekivati da će se njima izbjeći taj rizik“⁴ (§ 6.).

U tom pogledu sudac Derenčinović smatra kako je neprimjeren odgovor na nasilje u obitelji rijetko ograničen na neučinkovitu istragu. Propust da se provede istraga nasilja u obitelji često je povezan s propustom da se zaštitu žrtvu. Stoga, mišljenje je suca Derenčinovića da u ovom predmetu, osim što su propustila istražiti tvrdnje o ozbiljnim prijetnjama, policija i druga nadležna tijela nisu provela nikakvu procjenu rizika, čak ni onu najosnovniju, kako bi žrtvu zaštitila od ponovljene viktimizacije (§ 8.). Nije bilo ni minimalnog stupnja

⁴ V. Đorđević *protiv Hrvatske*, br. 41526/10, 24. srpnja 2012., § 139.

proaktivnosti nadležnih tijela ili bilo kakve suradnje s njihove strane u zaštiti žrtve. To je zasigurno rezultiralo produblivanjem njezinih osjećaja nesigurnosti, frustracije i duboke traume, osobito u svjetlu njezine ranije viktimizacije i straha za budućnost. Ozbiljne tvrdnje podnositeljice o prijetnjama smrću nisu bile učinkovito istražene i nije joj pružena odgovarajuća zaštita ili pomoć (§ 11.). Dokumenti u spisu upućuju na to da pri odlučivanju o uvjetnom otpustu B. S. nadležna tijela nisu razmatrala podnositeljičine prijave o prijetnjama smrću, već samo zdravstveno stanje zatvorenika. Jednako tako, rješenje o protjerivanju B. S. i druge mjere koje su vlasti poduzele u ovom predmetu također su donesene izvan konteksta procjene rizika (§ 15.).

Zaključno, sudac Derenčinović je istaknuo kako su u ovome predmetu vlasti znale za postojanje stvarnog i neposrednog rizika od zlostavljanja identificiranog pojedinca zbog kriminalnih radnji treće strane i nisu poduzele mjere u okviru svojih ovlasti za koje se, prema razumnoj prosudbi, moglo očekivati da će se njima izbjeći taj rizik. Također, vlasti nisu uzele u obzir ponavljanje uzastopnih epizoda nasilja unutar obitelji te posljedično nisu ispunile svoju obvezu na temelju čl. 3. Konvencije da žrtvu zaštite od nasilja (§ 16.).

Napomena

O važnosti presude Suda donesene u predmetu *J. I. protiv Hrvatske* s aspekta pozitivne obveze provođenja učinkovite istrage u slučaju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji govori činjenica da je ova presuda uvrštena u popis najvažnijih predmeta Suda u 2022. godini.⁵ Ova presuda pokazala je da Hrvatska ima vrlo dobru zakonsku regulativu, koja omogućuje nadležnim tijelima da provedu učinkovitu istragu svakog oblika nasilja nad ženama. Međutim, u ovom konkretnom slučaju policija je učinila propust ne poduzevši nijednu radnju u cilju provjere navoda podnositeljice zahtjeva o navodnim prijetnjama smrću.

Ovo nije jedina presuda Suda donesena u predmetima protiv Hrvatske u kojoj je utvrđena povreda čl. 3. Konvencije zbog neprovođenja učinkovite istrage u kaznenim predmetima koji se odnose na nasilje nad ženama i obiteljsko nasilje. Kako bi država uspješno ispunjavala svoju pozitivnu obvezu provođenja učinkovite istrage u ovakvim kaznenim predmetima, važno je da se pravosudni sustav učinkovito provodi u praksi, a za to je osnovni preduvjet da nacionalna tijela, posebice policija, državno odvjetništvo i sudovi, poznaju praksu Suda, razumiju standarde uspostavljene kroz praksu Suda i djeluju u skladu s njom.

Osim s aspekta pozitivne obveze države o provođenju učinkovite istrage na temelju čl. 3. Konvencije o svim činovima nasilja u obitelji, ova presuda Suda

⁵ ESLJP, *Key cases delivered by the Court in 2022*, dostupno na: <https://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/reports&c=>.

važna je i s aspekta pozitivne obveze države na temelju čl. 3. da zaštiti žrtvu nasilja od zastrašivanja i ponovljene viktimizacije. Naime, primjeren odgovor države radi suzbijanja i borbe protiv nasilja u obitelji obuhvaća pozitivnu obvezu države u pogledu provođenja učinkovite istrage i pozitivnu obvezu države da zaštiti žrtvu nasilja, a one su međusobno povezane i komplementarne.

Autorica smatra da je Sud propustio priliku odlučiti o prigovoru podnositeljice zahtjeva da domaće vlasti nisu poduzele mjere za zaštitu nje kao žrtve od zastrašivanja i sekundarne viktimizacije. Svakako bi od značaja za razvoj sustava takvih mjera zaštite bili standardi koje bi Sud nametnuo državama članicama Vijeća Europe kroz svoju praksu. Potpuno su nejasni kriteriji na temelju kojih je Sud odlučio da je preostali prigovor podnositeljice na temelju čl. 3. o propustu vlasti da je zaštite od ponovljene viktimizacije dopušten, ali da nije potrebno donijeti posebnu odluku o njemu. Iz činjenica predmeta očito je da policija nije poduzela nijednu mjeru u svrhu zaštite žrtve, kako je to detaljno analizirao sudac Derenčinović u svojem djelomično suprotstavljenom mišljenju.

Po mišljenju autorice, iz činjenica predmeta proizlazi da je država prvi propust u zaštiti podnositeljice od ponovljene viktimizacije učinila već prilikom utvrđivanja ostvaruje li B. S. mogućnosti korištenja pogodnosti češćih dodira s vanjskim svijetom iz čl. 4. st. 1. toč. 4. i 6. Pravilnika o pogodnostima zatvorenika jer nisu uzele u obzir i reakciju podnositeljice kao žrtve na mogućnost odobravanja pogodnosti. Da su zatvorske vlasti prije donošenja odluke o odobravanju izlaska B. S. u mjesto njegovog boravišta kontaktirale žrtvu i uzele u obzir njezino protivljenje takvoj mogućnosti, moglo se očekivati da za B. S. ne bi bilo odobreno korištenje takve pogodnosti, a time posljedično ne bi došlo ni do upućivanja prijetnji smrću od strane B. S. podnositeljici zahtjeva. Time bi se ujedno spriječila dodatna traumatiziranost, zastrašivanje i sekundarna viktimizacija žrtve, do kojih je neminovno došlo upravo zbog činjenice što je B. S. prilikom korištenja pogodnosti izlaska u mjesto svojeg boravišta došao u kontakt sa svojim sestrama, preko kojih je J. I. navodno uputio prijetnje.

Nadalje, da je policija o kaznenoj prijavi J. I. obavijestila nadležno državno odvjetništvo, to bi dovelo do pokretanja kaznenog postupka protiv B. S., u okviru kojeg bi nadležna tijela pružila učinkovitu zaštitu J. I. kao žrtvi kaznenog djela u skladu s odredbama čl. 43.–44. Zakona o kaznenom postupku. U konkretnom predmetu propust domaćih vlasti da provedu učinkovitu istragu o navodnoj prijetnji za posljedicu je imao i propust države da zaštiti žrtvu od sekundarne viktimizacije.